

LINSGRYTA I BROTTBY

SOMMAREN DÅ JAG LÄRDE KÄNNA HEDVIG satt jag på Stockholm Ban och sorterade vykort till USA.

På den tiden låg terminalen vid Klarabergsgatan. Min avdelning kallades »Ussa« och vette ut mot Klara Sjö. Genom fönstren kunde jag se ungdomarna som sov i gräset på andra sidan kanalen.

De brukade inte vakna förrän långt fram på förmiddagen, när solen stigit över trädkropparna och lyst ner i slänten där de låg. Då gäspade de och ålade sig ur sovsäckarna, rättade till sina skrynkliga kläder och samlade ihop sin packning. När alla fått på sig sandaler och ryggsäckar traskade de tillsammans över Stadshusbron in mot centrum, på jakt efter frukost och upplevelser. Varje dag en ny liten flock.

Vi var tre semestervikarier på Ussa. Vi delade lokal med de ordinarie, alla män i övre medelåldern, som hade hand om sommarhälsningarna till resten av världen, och vi brukade retas och skämta med varandra över båsen.

I korridoren utanför satt fem allvarliga tjejer på rad och sorterade till Europa. Allvarligast var Hedvig, prästdotter från Dalsland som kommit till Stockholm för att läsa statskunskap på universitetet. Hon verkade inte road av mina skämt så jag försökte hålla igen då

hon var i närheten. Hennes torra blick från sidan var effektiv som en örfil.

Fast ibland, när Hedvig och jag var för oss själva, pratade vi om killar och sex. Då blev hennes blick mjuk och beslöjad, då fnittrade vi tillsammans och det var som en förälskelse mellan oss.

På lunchrasten promenerade alla vi vykortstjejer till Stadsgårdskajen, där vi slog oss ner i solgasset på kajkanten och rökte och åt våra smörgåsar och drack kaffe ur termos. Krafade tonfisksallad ur matlåda om vi just fått lön.

Hedvig hade glasögon som täckte halva ansiktet, lårkorta bomullsklänningar som hon sytt själv och det blonda håret samlat med en snodd i nacken. Allt hos henne, både synpunkter och uppförande, verkade noga genomtänkt och hennes politiska engagemang tycktes självklart och okomplicerat. Rätt skulle vara rätt, punkt slut.

Hon talade om förtryck och orättvisor med samma nollställda min och utan att höja rösten. Men ibland kunde man ana en nästan omärklig höjning av ögonbrynen, då förstod man att hon var särskilt upprörd. Jag hade en obegränsad respekt för hennes åsikter. Det var först när Hedvig yttrat sig som jag visste säkert vad som var rätt och riktigt i politiken.

Vid den här tiden hade jag ännu inte förstått att min relation med Jonny var över, så jag bodde kvar i hans ödsliga lägenhet fem trappor upp på Luntmakargatan, medan han bodde i Kalix där han fått jobb som lärare på folkhögskolan. Ibland kom han hem över en helg men det blev alltmer sällan.

– Längtar du efter Jonny när han är borta? undrade min tvilling-syster.

Längtar?

Jonny var min stora kärlek och jag var förundrad och stolt över att få vara hans flickvän, skulle man längta också? Jag trodde det räckte att bara höra ihop på ett dunkelt men självklart vis, även om livet var lika omöjligt för det.

Nej, jag saknade honom inte. Jag var inte ens svartsjuk på hans otroheter längre. Jag var inte ens trogen själv längre. Jag träffade Mats ibland och vi drack punsch i små glas och låg med varandra och morgnarna var kalla vid hans lilla frukostbord.

Men lägenheten på Luntmakargatan kändes mörkare och dystrare än vanligt nu när Jonny var borta. Ibland satt en mås på fönsterblecket utanför matsalen och tittade in i mörkret.

Då sommarjobbet på posten var slut fortsatte Hedvig och jag att träffas. Jag tog jobb i hemtjänsten och hon började på universitetet i Frescati. Där fick hon snabbt kontakt med människor som var lika intresserade som hon av att bo i storfamilj. Hennes pojkvän Viktor ville att de skulle flytta ihop, bara de två, men Hedvig var emot kärnfamiljen.

– Det känns inte rätt att stänga in sig med man och barn i sin egen lilla familj och bara ägna sig åt sitt, tyckte hon.

Redan i slutet av augusti hade hon fått ihop ett lagom stort gäng. Det var folk som gick på universitetet och deras flickvänner och pojkvänner och andra bekanta.

Sitt första planeringsmöte hade de hos mig på Luntmakargatan.

De satt runt det stora matbordet som Jonny och jag aldrig använde. Jag satt i ett hörn och klädde om en fåtölj och lyssnade till deras diskussioner om gemensamt ansvar och gemensam ekonomi,

och deras prat fyllde mig med tristess. Grötgrått och reglerat i varje detalj, så tedde sig storfamiljlivet.

Hedvig frågade inte ens om jag vill vara med. Jag bodde ju med Jonny. I alla fall nästan. I alla fall i hans lägenhet.

Men en lördagsnatt när jag kom hem från Mats hittade jag Jonny i säng med en av hans elever som följt med honom till Stockholm. De satt med bara axlar ovanför täcket och betraktade mig utan att säga något. Och jag stod vid fotändan och skrek med allt gällare röst ur allt bredare strupe tills luften tog slut.

Flera år senare fick jag veta att Jonny samma kväll blivit informerad om min egen otrohet av en bekant. Därav deras tystnad: hur långt tänker mänskan gå?

Jag avslutade scenen med att riva åt mig mina få tillhörigheter och drämma igen ytterdörren efter mig. Sedan tog jag taxi hem till Lidingö. Där fanns gott om plats, för alla mina fem syskon hade flyttat hemifrån. Det var bara mamma och pappa och jag i det stora huset.

Och familjens strävåriga tax som varken var glad eller ledsen, bara nöjd med livet.

IBLAND HÄLSADE JAG PÅ Hedvig i hennes storfamilj i Brottby. Där fick man trängas med familjen och deras övriga vänner runt långbordet i köket. Mitt på bordet linsgryta med korv och morötter, rårís i sotig kastrull. Vitkålssallad, citronvatten, hembakt grovlimpa. Tjocka ljus med stearin som vällde över kanten, lågor som vek sig i luftdraget från prat och skratt.

Efter maten tog vi med våra kaffemuggar till vardagsrummet. Där var fönstren höga och svarta och det var dragigt som på Luntmakargatan. Vi satt med filter över axlarna, på dynor på golvet eller på den bruna manchestersoffan utan ben, och värmdes händerna runt muggarna. I bakgrunden malde ödsliga röster. Ständigt dessa ödsliga röster. Bob Dylan och Leonard Cohen.

De flesta av oss rökte, oftast sladdriga handrullade cigaretter. Någon sällsynt gång luktade det hasch från något hörn.

Hedvig rökte pipa. Danne rökte ingenting. Han satt i röken och var med oss andra.

Jag sa upp mig från hemtjänsten och började i Pressbyrån på Lidingö. Steg upp i gryningen och tog Lidingötåget till olika kiosker utmed banan. Läste upp dörren, tände lyset, lyfte in tidningsbuntarna. Började dagen.

Jag trivdes i mina små kiosker. Tyckte om att pyssla och ordna, öppna kartonger, fylla på med godispåsar och choklad och frukt i byttor och korgar, koka mig en kopp kaffe med påtår i den lilla

skrubben innanför butiken, hantera sedlar och slantar, räkna varje liten Plopp vid inventeringen.

Dagstidningarna skulle läggas omlott på disken innanför luckan så att alla namn syntes lika mycket. I kiosken vid hotell Foresta sålde vi utländska tidningar med tunt papper och namn som lät som en opera. Corriera dela sera. Frankfurter Allgemeine.

Ifall det kommit nya porrtidningar kunde jag bläddra försiktigt, äcklad och kittlad på samma gång. Det var något så unket med den gråkorniga nakenheten, jag måste bläddra snabbt. Men tydligen blev jag röd om kinderna av bilderna, för en dag när jag satt och bläddrade knackade en stamkund på luckan och då jag kom ut ur skrubben hejdade han sig med sedeln i handen:

– Dig skulle man ha en helnatt med!

En del av mina kiosker låg så avsides att det knappt kom några kunder. De var som små varma, upplysta rum i mörkret i ensligheten.

Det blev ingen fortsättning med Mats. Vi visste inte vad vi skulle ha varandra till när jag inte hörde ihop med Jonny längre.

– Det blir ju som att du och jag var ihop, sa Mats.

Vår sista morgon tillsammans, då jag tagit på mig jackan och satt mig för att knyta skorna, knäböjde han framför mig och la huvudet i mitt knä. Han slog armarna om mina höfter och mumlade med kinden mot mitt lår:

– Det är så underligt med dig. Du är så vacker på kvällen... men på morgonen... då är du inte ett dugg vacker.

Han lät ömsint och uppriktigt bekymrad för min skull. Hur skulle jag klara mig i världen så som jag såg ut om morgnarna? Särskilt tufft för mig med tre systrar som var vackra dygnet runt.

Mot slutet av våren började Brottbykollektivet lösas upp. De första flyttlassen rullade iväg med spånskivor fastsurrade på taket och stora krukväxter gungande i bakrutan. Det kalla huset blev ännu kallare. Ljuset föll hårt och vitt i de tomma rummen.

Danne och jag pratade om att bilda ett nytt kollektiv. Vi gick utmed de leriga fälten i Brottby eller i skogarna på Lidingö och han berättade om sin uppväxt som enda barnet till en ensamstående städerska i höghus i Björkhagen. Och jag berättade om min uppväxt som ett av sex syskon i villa på Lidingö, med redaktör till pappa och hemmafru till mamma. Tillsammans drömde vi om framtiden, om någon sorts förlösning, personlig och politisk. Vi visste att den var möjlig.

Ibland hamnade vi vilse för ingen av oss hade något lokalsinne. Då gick vi sammanbitna på rad, båda övertygade om att det var den andras fel. Men för det mesta gick vi hand i hand, nära och nyfikna som två barn i villande skogen.

Efter promenaderna i Brottby brukade jag följa med Danne hem till det kalla huset. Nu var det mest tillfälliga boende eller gäster runt middagsbordet. På natten sov jag i det lilla gästrummet innanför köket. Där stod sängen alltid bäddad, eller snarare obäddad. Det var bara att borsta bort smulorna och krypa ner.

Danne och jag ville att Hedvig skulle vara med i vårt nya kollektiv. För mig var det en förutsättning. Hedvig var ankaret som skulle hindra kollektivet från att driva iväg.

Men hon såg bara trött ut när vi frågade henne, det var knappt hon orkade se på oss. För hon var hjärtligt trött på det kaotiska storfamiljslivet med alla som struntade i städning och disk och gemen-

skap och inte kunde laga mat. Dessutom hade hon redan lovat sin pojkvän att de skulle flytta ihop.

Till slut lät hon sig ändå övertalas. Vi frågade Harald som också bodde i Brottbyskollektivet och han ville gärna bilda ny familj med oss. Med hans labrador skulle vi även få en hund i huset – så som det ska vara.

Harald hade två kamrater som var intresserade av att bo i kollektiv, och Danne lyckades få med sig en barndomsvän från Björkhammen.

I augusti hittade vi ett lagom stort hus, en ljusgrå betongkloss längst bort på Östra Banvägen i Enebyberg. Framför huset fanns gräsmattor, rabatter och björkar. På baksidan, intill köksfönstret, reste sig en svart bergvägg med små knippen av ljusgrön stensöta i sprickorna. Längs yttertrappan växte höga gula blommor. De följde med hela vägen uppför trappan.

Vi skrev på kontraktet alla sju och i september fick vi flytta in.

ÖMMA HJÄRTAN I ENEBYBERG

JAG VILL BO I KOLLEKTIVETS HJÄRTA. Helst vill jag bädda åt mig i farstun så att alla måste snubbla över mig när de kommer hem om kvällarna. Och helst ska de bli liggande hos mig sedan vartefter de snubblar in.

Vi skulle ligga tätt tillsammans och prata ända in i sömnen om våra dagar och morgondagar. Och Camillo, labradoren, skulle ligga vid våra fötter och sprätta med tassarna och drömma lyckliga drömmar.

Det närmaste jag kan komma kollektivets hjärta är det lilla rummet bredvid köket. Där finns ingen dörr, bara ett draperi som jag hängt i dörröppningen. På morgnarna kan jag vakna till kaffedoft och lågmält prat och på kvällarna somna till tassande steg, kylskåpsdörren som öppnas, någon som brer sig en nattmacka och tassar ut igen.

I det stora rummet på andra sidan köket bor Leif. Han är blond och glad, tumlar fram som en säl, obekymrad, kapabel. Han spelar gitarr och sjunger högt. Gör små byttor av näver, bygger en stadig säng med hörnstolpar. Ibland kan han truta lite med läpparna och tala mjukt till oss andra, som till små barn.

Harald har det tredje rummet på bottenvåningen. Han är tystlå-

ten, håller nästan andan när han pratar, men har pondus som en indianhövding. Big Chief Harald. Tillbakalutad, bredaxlad. Han utstrålar tillbakahållen kraft. Iver eller ilska, något är det han håller tillbaka. Ett helt rum kan stillna runt honom, i uppmärksamhet.

Ovanför mig, i ett lika litet rum som mitt, bor Hedvig. Jag kan höra hennes stol skrapa mot golvet när hon sitter och pluggar. Ofta är det bara hon och jag hemma. Hon studerar en del på egen hand, medan jag röker och dagdrömmer och försöker samla kraft till att söka nytt jobb efter Pressbyrån.

Danne bor på andra sidan hallen. Hans dörr är alltid öppen. När oro håller mig vaken om natten går jag till honom. Jag står i dörren som en treåring med nalle i famn och han gäspar och makar sig åt sidan. Håller upp täcket. Läger en arm om mig.

Och han berättar om saker han varit med om och människor han mött, berättar mig lugn. Hans människor är alltid speciella, som figurer i en novell. Jag tänker att jag är en av dem.

Danne börjar ofta dagen med en vända i joggingspåret. Vid några tillfällen följer vi andra med. Då springer alla sju i en lång rad med hunden Camillo i täten och efteråt turas vi om att duscha och fixa frukost till varandra, sedan sitter vi rosiga runt köksbordet, redo för dagen.

I rummet bredvid Dannes flyttar Thord in med sin balalajka. Han är min överman när det gäller att ifrågasätta. De flesta påståenden, vad det än gäller, måste prövas ur alla tänkbara aspekter innan de kan tas för sanna, så gott som sanna i alla fall. Han lyssnar med rynkad panna, handen far upp i det lockiga håret, vantro är hans utgångsläge.

Linda bor mittemot Thord. Hennes rum är alltid prydligt och i

fönstret har hon en rad små vackra skålar. På skrivbordet bredvid högen med avancerad kurslitteratur står från morgon till kväll en mugg med ljummet kaffe.

Linda skrider fram som en lucia. Hon har alltid ett milt leende på läpparna, men hennes skratt är burdust och hon gräver i rabatterna med starka armar. Ibland knyter hon en snibb som ett hårband runt det tjocka håret. Då påminner hon om Alice i Underlandet; den allvarliga flickan på de mörka bilderna i den första utgåvan.

På andra sidan ytterdörren väntar elefanten. Jobbsökarelefanten. Ut-sattheten. Stå ensam där ute.

Men inne i vår kloss på Östra Banvägen är luften hög och ljus och Camillo tar emot i farstun, lika lycklig som jag vem som än stiger innanför dörren.

Min familj.

Vi pratar inte om att leva ihop för alltid. Det är nog ingen av oss som ens fantiserar om det. Men just nu är det vi och vi månar om varandra, om vårt kollektiv, om vårt hem. Vi sköter våra städdagar och diskdagar, vi bakar bröd och kokar äppelmos och överraskar varandra med goda middagar.

Och vi pratar. Det är ett samtal som pågår nästan dygnet runt, från det sömniga småpratet vid frukostbordet av de morgontidiga till ett sista motvilligt godnatt efter midnatt av oss andra. Vi pratar om studier och arbeten och barndomar, om känslor och drömmar och tankar, allt är lika viktigt och spännande.

På husmötena diskuterar vi hushållskassan och städschemat. Då handlar det inte längre om våra känslor eller upplevelser men tonen mellan oss är fortfarande varsam och lyssnande. Det är bara jag som

kan bli otålig och höja rösten, och Danne ibland.

I min familj månar vi inte bara om oss själva. Vi månar lika mycket om mänskligheten. Ja, vi månar om mänskligheten. Vi vill vara med och kämpa mot krig och förtryck och orättvisor.

Ingen av oss har gått med i något politiskt parti, vi är bara allmänt vänster allihop. Något annat är inte möjligt som det ser ut omkring oss.

Med ökad kunskap om de sociala, ekonomiska och politiska sambanden ska vi snart förstå hur vi kan hjälpa till att förbättra tillvaron för hela mänskligheten från vårt lilla hörn på Östra Banvägen.

Vi är ju inte ensamma. Vi är en del av det stora nytänkandet. Från egoism till solidaritet, från inskränkthet till öppenhet – de stora orden. Och vi är beredda att ompröva allt vi hittills tänkt och känt.

MITT VARMA BO.

Till slut är jag tvungen att kränga det av mig och gå ut i världen. Ut i vida världen i Enebyberg för att få ihop pengar till mat och hyra och skulder.

Jag tar några vikariat på dagis. Passar ett syskonbarn en tid. Gör ett par vändor i hemtjänsten till gamlingar i lägenheter med lukter som stått stilla länge. Gud, låt mig aldrig bli så hjälplös och beroende av människor som vill vara någon annanstans.

Min storasyster Gunnel undrar varför jag inte börjar på vuxengymnasium. Jag kunde skaffa mig bra betyg i stället för de värdelösa från flickskolan och utbilda mig till något yrke jag kan trivas med.

Men jag vill inte plugga, jag vill skriva böcker. Jag vill sitta vid ett skrivbord innanför ett fönster och titta ut på träden och fåglarna och skriva mig ett innehåll, ett kött i livet. Men det är något som ställer sig i vägen, ett stort obegripligt nej som måste röjas undan innan jag kan komma igång.

En kväll i vårt vardagsrum hör jag en besökare säga, i en bisats: »Om man är tillräckligt begåvad eller tillräckligt motiverad kan man skriva fast man har kaos omkring sig och bara har toalettpapper att skriva på.«

När denna självklarhet är avklarad återgår hon och de andra till det egentliga samtalsämnet, men kvar sitter jag och nickar. Så är det ju. Jag klarar inte kaosprovet. Då har jag inget annat val än att ta mig samman och skaffa ett riktigt jobb.

Arbetsförmedlingen skickar mig på utredning eftersom jag inte vet vad jag vill. Jag blir intervjuad och får fylla i frågeformulär och gå igenom olika begåvningsstester.

– Jag tror att företagsbibliotekarie skulle passa dig, du är ju också intresserad av böcker, säger utredaren när hon ställt samman mina resultat.

Här skulle man kunna himla med ögonen, men min utredare är nästan tårögd av välvilja. Hon vill så hjärtans gärna lyfta mig på sina bara händer till höjden av min förmåga och jag vill så hjärtans gärna glädja henne, så varför inte företagsbibliotekarie.

Hemma tar Camillo emot med ett glädjehopp. Han slår skallen i min haka så käkarna smäller ihop. Mina framtänder kollapsar av smällen, de kommer att bli grå och behöva ersättas med jacketkronor så småningom. Danne är den enda som får veta om mina trasiga tänder. Mitt förfall.

Danne och Leif och Thord har köpt en vinröd Volvo Duet. Den bor på vår gårdsplan när den inte är ute på uppdrag. Med Duetten åker vi till Dagab och köper storförpackningar. En halvmeter ost, en halvmeter falukorv, en halvmeter leverpastej, tvålitersburkar med ättikgurka, mjölsäckar med råttlort som vi siktar bort när vi ska baka, en säck med kakao som kommer att räcka till oss alla sju så länge vi lever.

Linda bjuder på renskav med potatissmos, ärtor och svartpeppar. Till efterrätt får vi vaniljglass med syltad ingefära, punsch och vispgrädde, flagad mandel på toppen.

Det är en av alla våra långa glada middagar. De påminner om

middagarna på Lidingö när pappa var borta. Våra glada röster, iveren att dela med oss av våra upplevelser, lusten att höra mer. Än är mina tänder på plats och jag kan skratta med de andra. Vi skrattar åt samma saker, oftast åt Danne lågmälda ögonblicksbilder. Då har han själv svårt att hålla sig för skratt.

Alla har sitt speciella skratt, men de flyter ihop över middagsbordet till ett enda stort och bubblande trivsalljud i stearinljusens sken. Ingen sitter utanför och undrar vad som är så roligt.

Harald väntar lite med att delta. Han håller skrattet inom sig en stund innan han släpper fram det, kort och explosivt. Jag vill säga lustigheter hela tiden för att få höra det där skrattet.

Vi fortsätter i vardagsrummet till långt in på natten. Dricker te i keramikmuggar, pratar, sjunger flerstämmigt. Julsånger och vårsånger om vartannat. Leif spelar gitarr och Thord balalajka, Hedvig växlar mellan att sjunga och spela flöjt. Linda ler och hennes ögon glänser mörkt.

Ja, vi vill förbättra världen.

Men det räcker inte med känslor och åsikter, vi måste ha fakta. Vi läser Människans rikedomar av Habermas, En orättvis betraktelse av Göran Palm, vi läser Sven Lindqvist och Jan Myrdal. Haralds tummade exemplar av Erich Fromms Kärlekens konst går också runt.

Men fakta är inte heller tillräckligt, vi måste lära oss metoder. Lära oss vad vi sju här på Östra Banvägen i Enebyberg kan göra praktiskt för att förbättra tillvaron på jorden, både i vår närmaste omgivning och i det svenska samhället i stort och vidare för hela mänskligheten.

Hela mänskligheten, ja.

Harald och Linda har varit på möten med KFML (Kommunis-

tiska Förbundet Marxist-Leninisterna) i Täby och föreslår att vi startar en studiecirkel i deras regi. Det låter bra. Ett ungt och kraftfullt parti i stället för VPK och socialdemokratien, dessa mossiga sammanlutningar som inte har lyckats utrota förtryck och orättvisor ens i vårt eget land fast de har funnits så länge.

Linda går med på att hålla i studiecirkeln. Hon skickar efter studiehäften med röda fanor på framsidan, tio häften till var och en. Äntligen har vi funnit ett sätt att gå vidare från känslomässigt engagemang till praktiskt politiskt arbete.

Första mötet. Nybryggt te och entusiasm. Vi har alla förberett oss genom att läsa början av det första häftet och jag har en fråga. På första sidan står att »Proletariatet och det revolutionära folket i alla länder är en ständigt växande kraft«. Det revolutionära folket, vilka är det, vill jag bara veta innan jag kan gå vidare.

Linda förklarar att det är arbetarklassen som är folket, och den revolutionära arbetarklassen är de som är medvetna om hur kapitalism leder till förtryck och utsugning.

– Men arbetarklassen, vilka räknas dit? Hör jag dit när jag jobbar i hemtjänsten? undrar jag.

Harald säger att det är nytt för oss att tänka i klasser. Vi har ju fått lära oss att tänka i individer och det tar tid att göra upp med det borgerliga tänkandet. Linda säger att det måste få ta tid.

EN MORGON GNISTRAR det vitt på marken. Det liknar mest ett lager frost, men Danne byter genast löparskorna mot skidor och ger sig ut. Kommer hem med köldtårar på kinderna och skägget vitt av rimfrost.

Det är knappt man ser Dannes ansikte för allt hår. Ett par lysande ögon och skratt med vita tänder, resten är skägg och mustasch och mörkt hår, tvärklippt som på en spelman från Dalarna.

Nästa dag har den mesta snön smält undan. Linda och jag går en långpromenad i skogen med Camillo i bredbent passgång framför oss. Våra fotspår är svarta i det tunna snötäcket.

Vi pratar om våra pappor och mammor, om känslor. Jag vill prata om känslor med alla. Hur de uppstår och förändras. Hur självförtroende knäcks. Hur nyfikenhet och konstruktivt tänkande kan förvandlas till blind aggressivitet.

Det måste vara ett misstag, så som det har gått till. Och det måste vara möjligt att överlista känslotrollen, att lura ut dem i solen så att de spricker. Så att vi äntligen kan frigöra oss, både personligt och politiskt.

Genom att studera tillsammans och prata öppet med varandra kan vi lyckas, det tror både Linda och jag.

Utanför vårt hus, bland främmande människor, känner jag mig osäker. Alltid rädd för löje eller oväntad ilska. Som när jag går ut med Camillo en kväll och han kissar på en grindstolpe utanför en stor